

Els testimonis aliens a l'orde en el procés contra els templers a la península Ibèrica (1309-1310)

Josep M. Sans Travé

Acadèmic i director de l'Arxiu Nacional de Catalunya

El procés que es dugué a terme a les diverses províncies eclesiàstiques d'arreu de la cristiandat preveia, d'acord amb les disposicions de la Santa Seu, que les comissions apostòliques o diocesanes poguessin prendre declaració a persones alienes a l'orde. Gairebé a la major part de les províncies i dels regnes europeus es donaren efectivament declaracions de testimonis de persones no pertanyents a l'orde del Temple, les quals, en general, tot i que algunes foren crítiques vers els frares, no aportaren elements prou substantius dels quals poguéssim derivar la veracitat de les acusacions i, per consegüent, la culpabilitat dels religiosos.¹

Dels diversos interrogatoris duts a terme a la península Ibèrica, dels conservats o coneguts actualment, només enregistren aquesta mena de testimonis el de Castella i Lleó, que es va fer el 27 d'abril de 1310 a Medina del Campo, el de Saragossa, que es va portar a terme a aquesta ciutat el 17 de novembre i el 10 de desembre de 1309, el de Lleida, que es va esdevenir en aquesta ciutat el dies 11, 12 i 17 de març de 1310; el de Cervera, el 27 de maig de 1310, i el de Tarragona, el 16 de setembre de 1310.² A tots aquests s'hi han d'afegir les declaracions de quatre testimonis que testificaren davant el bisbe de Lisboa a la vila de Medina del Campo, probablement el dia següent o al cap de pocs dies després del 27 d'abril de 1310. Finalment, ni que sigui parcialment, es coneixen també les declaracions de tres testimonis que declararen per aquesta època davant el prelat

1. El tema dels testimonis aliens a l'orde ha estat tractat, entre d'altres, pel que fa a Anglaterra per Anne GILMOUR-BRYSSON, «The London Templar Trial Testimony: Truth, Myth or Fable», a *A World Explored. Essays in Honour of Laurie Gardiner*, Melbourne, Melbourne Department of History, 1993, «Monograph Series», p. 44-61, especialment p. 55-56. Ha incidit darrerament sobre aquest aspecte Helen J. NICHOLSON, *The Knights Templar on Trial. The Trial of the templars in the British Isles. 1308-1311*, Gloucestershire, Stroud, 2009, p. 115-120, pel que fa als d'Anglaterra, i p. 158-163, per als d'Irlanda; i respecte a Xipre per la ja esmentada primera autora, Anne GILMOUR-BRYSSON, «Testimony of Non-Templar Witnesses in Cyprus», a Malcolm BARBER (ed.), *The Military Orders. Fighting for the Faith and Caring for the Sick*, Aldershot, Variorum, 1994, p. 205-211.

2. Una anàlisi dels diversos interrogatoris fets als templers als regnes de la península Ibèrica es troba a Josep M. SANS I TRAVÉ, «Les inquisicions contra els templers dels diversos regnes de la península Ibèrica (1307-1311)», *Analecta Sacra Tarraconensia*, núm. 80 (2007), p. 33-76.

esmentat a Ourense.³ La resta d'interrogatoris només recullen les declaracions de frares del Temple.⁴

Els testimonis

Entre aquests testimonis hom troba dos tipus de persones, en primer lloc, eclesiàstiques, siguin religiosos —franciscans i predicadors— o bé seculars, i en segon lloc, laïques. Es tracta de persones que sembla que actuen no pressionades per ningú sinó que ho fan per voluntat pròpia. Alguns dels declarants, a més, ho fan per donar una visió favorable a l'honorabilitat religiosa i catòlica dels templers, mentre que d'altres ho feren amb la pretensió d'aportar el seu testimoni acusador de l'orde i els seus membres.

Els testimonis que declararen foren els següents:

1. A Medina del Campo, tres eclesiàstics, tots ells capellans seculars:⁵
 - Domingo Pérez, prevere de Reicela, de la diòcesi d'Oviedo.⁶
 - Martín Rodríguez, prevere de l'església de Santa María de Zofraga, de la diòcesi de Salamanca.
 - Juan Ibáñez, prevere i capellà de fra Rodrigo Yáñez, preceptor major dels regnes de Castella i Lleó.
2. També van testificar davant el bisbe de Lisboa els testimonis següents, dos eclesiàstics i dos laics:⁷

3. Recull les seves declaracions de manera parcial i amb alguns errors de transcripció l'obra de Murr, publicada el 1803 (Cristoph Gottlieb von MURR, *Über den Wahren Ursprung der Rosenkreuzer und des Freymaurerordens. Nebst einem Anhang zur Geschichte der Tempelherren*, Zulpach, 1803, p. 140-147).

4. Tenim ja a la impremta la transcripció dels diversos interrogatoris dels templers de la Península, que publicarà ben aviat la Fundació Noguera.

5. Les declaracions d'aquests tres primers testimonis es troben publicades, procedents del rotlle de pergami conservat a l'Archivum Secretum Vaticanum, a Josep M. SANS I TRAVÉ, «L'inedito processo dei Templari in Castiglia (Medina del Campo, 27 aprile 1310)», a Francesco TOMMASI (cur.), *Acri 1291. La fine della presenza degli ordini militari in Terra Santa e i nuovi orientamenti nel XIV secolo*, 1996, p. 261-264; també es troba informació sobre aquests testimonis a Antonio BENAVIDES, *Memorias de Don Fernando IV de Castilla*, tom 1, p. 629-630. Dona també informació sobre aquest aspecte François Juste Maria RAYNOUARD, *Monumens historiques relatifs a la condamnation des chevaliers du Temple et a l'abolition de leur ordre*, París, 1813, p. 264-265 i Josep M. SANS I TRAVÉ, «Les inquisicions contra els templers dels diversos regnes de la península Ibèrica (1307-1311)», *Analecta Sacra Tarraconensia*, núm. 80 (2007), p. 61.

6. El pare Gonzalo Martínez el fa prevere de Foncastín i no especifica el cognom Pérez (vegeu Gonzalo MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios de la Corona de Castilla*, Burgos, Trea, 1993, p. 227).

7. Les declaracions d'aquests quatre testimonis es troben publicades, procedents de la Reial Acadèmia de la Història de Madrid en l'obra d'Antonio BENAVIDES, *Memorias de Don Fernando IV de Castilla*, tom 1, p. 635-637. Les va editar també el pare Fidel FITA I COLOMÉ, *Actas inéditas de siete concilios españoles celebrados desde el año 1282 hasta el de 1314*, Madrid, Imprenta de Maroto, 1882, p. 90-99. La declaració del darrer testimoni Rodrigo Rodríguez ha estat publicada, procedent de la documentació conservada a l'Arxiu Històric Nacional de Madrid per Àurea L. JAVIERRE I MUR, «Aportación al estudio del proceso contra el Temple en Castilla», *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, tom LXIX, núm. 1 (1961), p. 98-100, doc. XII.

- Juan Fernández, prevere, capellà de l'església templera de San Facundo.
 - Domingo Román, porcioner de l'església de San Andrés de la vila de Medina del Campo.
 - Juan Guillermo, que havia estat domèstic del que fou mestre de l'orde als regnes de Castella i Lleó, fra Rodrigo Ibáñez.
 - Rodrigo Rodríguez, domèstic de la casa del rei de Castella.
3. A Ourense prestaren declaració els tres testimonis següents, tots tres eclesiàstics:⁸
- Alfonso Martín, canonge d'Ourense.
 - Pedro Lorenzo, prevere d'Ourense.
 - Vicente Lorenzo, prevere d'Ourense.
4. A Saragossa, sis persones, dos eclesiàstics i quatre laics, dels quals un oficial reial i tres ciutadans:⁹
- Bartolomé Tarín, *sobrejuntero* de Saragossa.
 - Domingo Ibáñez de Azcón, prevere de l'Aljafería o palau reial de Saragossa.
 - Sancho Pérez de Chiviente Gay, ciutadà de Saragossa.
 - Pedro de Moriello, ciutadà de Saragossa.
 - Bartolomé de Rada, prevere i vicari de l'església de Crivillén.
 - Pedro de Pontons, ciutadà de Saragossa.
5. A Lleida foren nou els testimonis de persones alienes a l'orde que presentaren la seva declaració, totes elles eclesiàstiques, tres frares predicadors, tres més de franciscans i tres sacerdots seculars:¹⁰
- Fra Pere Olivó, prior del convent de predicadors de Lleida.
 - Fra Bernat de Ripoll, conventual del convent de predicadors de Lleida.
 - Fra Guillem d'Armentera, lector del convent de predicadors de Lleida.
 - Fra Pere de Puig, guardià del convent de framenors de Lleida.
 - Fra Pere Mir, conventual del convent de framenors de Lleida.
 - Fra Guillem de Xesa, lector de convent de framenors de Lleida.
 - Ramon de Carcassona, rector de l'església d'Aitona.
 - Joan de Ripoll, rector de l'església de Santa Licinia.
 - Domènec Çalena, sagristà de Santa Maria de Montsó.

8. Cristoph Gottlieb von MURR, *Über den Wahren Ursprung der Rosenkreuzer und des Freymaurerordens. Nebst einem Anhang zur Geschichte der Tempelherren*, Zúlbach, Iohann Esaias Seidel, 1803, p. 142-144. En fa esment François Juste Maria RAYNOUARD, *Monumens historiques relatifs à la condamnation des chevaliers du Temple et à l'abolition de leur ordre*, París, Imprimerie d'Adrien Égrou, 1813, p. 265-266.

9. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 149, f. 57v-59v. Hom troba referències a les declaracions dels testimonis aliens a l'orde a la província catalana a A. J. FOREY, *The Fall of the Templars in the Crown of Aragon*, Aldershot, Ashgate, 2001, p. 81-83, i a Josep M. SANS I TRAVÉ, *La fi dels templers catalans*, Lleida, Pagès editors, 2008, p. 261-268.

10. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 124 A, f. 37r-38v. La transcripció d'aquestes declarants es troba a H. FINKE, *Papsttum und Untergang des Templerordens*, 2, Münster, Druck und Verlag der Aschendorffschen Buchhandlung, 1907, p. 372-377, doc. 157.

6. A Cervera declararen dos testimonis més aliens a l'orde, l'un eclesiàstic i l'altre seglar.¹¹

— Pere Bonet, prevere, que celebrava la missa a la capella del castell de Granyena.

— Berenguer Claris, habitant de Cervera.

7. A Tarragona fou interrogat un monjo de Santes Creus, que anteriorment havia estat templer.¹²

— Fra Guillem de Llobera.

La base de l'interrogatori

Els testimonis aliens a l'orde foren interrogats d'acord amb el mateix qüestionari que s'utilitzà amb els frares. Les preguntes foren trameses per la Santa Seu acompanyant la butlla *Faciens misericordiam*, del 12 d'agost de 1308.¹³ Foren dirigides als prelats i als membres de les diverses comissions apostòliques que havien d'interrogar els frares. S'elaboraren tres tipus de qüestionaris que contenien, respectivament, cent vint-i-set, cent vint-i-tres i vuitanta-vuit articles.¹⁴ Fou aquest darrer el més utilitzat i fou també el que usaren els inquisidors de les diverses províncies eclesiàstiques i regnes de la península Ibèrica.¹⁵ Les vuitanta-vuit preguntes es distribuïen en divuit blocs.¹⁶

Les declaracions dels testimonis castellans de Medina del Campo expressen que foren interrogats sobre les mateixes preguntes que els frares: «interrogatus super primo articulo ... et super omnibus aliis articulis»; «interrogatus super omnibus articulis sub bulla contentis»¹⁷; els que declararen a Saragossa ho feren també d'acord amb els punts del qüestionari esmentat. El jurament previ els exigia: «iuro quod dicam veritatem puram ... et plenam super omnibus et singulis de quibus me interrogabitis iuxta comissionem de inquirendo».¹⁸ Del

11. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 149, part II, f. 6r.

12. Arxiu capitular de Barcelona, ms. 149, f. 66v-68r.

13. *Regestum Clementis papae V*, núm. 3402. A. Mercati ressenya 483 còpies d'aquesta butlla, enviada a tots els responsables eclesiàstics de la cristiandat on hi havia cases templeres (A. MERCATI, *Interrogatorio*, p. 240). Es pot veure també el text d'aquesta butlla a J. MICHELET, *Le Procès des Templiers*, vol. 1, París, Imprimerie Royale, 1841 (París, Anastàtica, Editions du CTHS, 1987), p. 2-7.

14. A. MERCATI, «Interrogatorio di Templari a Barcellona (1311)», *Spanische Forschungen der Görresgesellschaft: Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens*, núm. 6 (1937), p. 244-245.

15. La relació de les preguntes estan enregistrades a l'inici de les actes del procés seguit a la ciutat de Lleida (Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 124 A, f. 1r-3r).

16. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *La fi dels templers catalans*, p. 196-201.

17. Josep Maria SANS I TRAVÉ, «L'inedito processo dei Templari in Castiglia (Medina del Campo, 27 aprile 1310)», a Francesco TOMMSI (cur.), *Acti 1291. La fine della presenza degli ordini militari in Terra Santa e i nuovi orientamenti nel XIV secolo*, p. 261-263.

18. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 149, f. 57v.

testimoni de Bartolomé Tarín, el primer laic que declarà a Saragossa, les actes recullen que fou «interrogat per jurament sobre tots i cadascun dels articles». ¹⁹ De Rodrigo Rodríguez, un dels laics interrogats a Medina del Campo, es diu expressament que «li foren llegits i exposats tots els articles». ²⁰

Per contra, pel que fa als testimonis que van declarar a Lleida, sembla que l'interrogatori se cenyí a si sabien alguna cosa contrària a la fe per part dels templers o més concretament «de l'abnegació de Crist, d'escopir, trencar o orinar damunt la creu». ²¹ Així mateix, pel que fa als dos testimonis que van declarar a Cervera, les actes del procés no indiquen que «fessin interrogats», sinó que de cadascú diu simplement que «havent jurat, ha dit». ²² Per contra, però, Domènec Çalena va declarar a Lleida sobre els articles 83 i 84, cosa que suggeriria que ho feren sobre el qüestionari sencer. ²³ A fra Guillem de Llobera, extempler i monjo de Santes Creus, se l'interrogà seguint el mateix qüestionari que la resta de frares templers. ²⁴

D'altra banda, de la mateixa manera que els frares, també aquests testimonis aliens a l'orde van prestar jurament de dir la veritat de tot el que sabien sobre els templers. L'interrogatori fet als testimonis aliens a l'orde diu clarament que van jurar d'acord amb la fórmula que recullen les actes. ²⁵ De fet, el jurament era semblant al que feren els templers, llevat que no s'hi recollien les referències personals ni tampoc les relatives al mestre provincial. ²⁶

19. Arxiu Diocesà de Barcelona, ms. 149, f. 57v.

20. Fidel FITA I COLOMÉ, *Actas inéditas de siete concilios españoles celebrados desde el año 1282 hasta el de 1314*, p. 97.

21. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 124 A, f. 37v: «[...] et potissime de abnegatione Christi, de spuitione, conculcatione et minctione super crucem».

22. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 149, part II, f. 6r.

23. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 124 A, f. 38v.

24. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 149, f. 66v-68r.

25. La fórmula del jurament dels testimonis no templers es troba enregistrada a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, ms. 149, f. 57v. Diu així: «Ego ... iuro ad sancta quatuor Dei evangelia, manibus meis corporaliter tacta, quod de omnibus et singulis fratribus ordinis Militie Templi qui nunc sunt in Terraconensi provincia dicam de hiis que scio vel audivi dici aut credo veritatem puram, ita quod nichil falsitatis adiungam, et plenam, ita quod de veritate aliquid non omittam, super omnibus et singulis de quibus me interrogabitis iuxta commissionem de inquirendo contra singulares personas et fratres dicti ordinis a Sede Apostolica vobis factam, et si forte in aliquo fratre predictorum aliqua esse scio vel audivi dici aut credo que sint contra fidem catholicam, etiam non interrogatus, illa dicam neminique dictum seu depositionem meam revelabo sine licentia vestra donec ipsa sit inquisitio publicata. Sic me Deus adiuvet et hec sancta quatuor eius evangelia.»

26. La fórmula del jurament dels frares està enregistrada a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, ms. 149, f. 3v. Diu així: «Ego frater ... iuro ad sancta quatuor Dei evangelia manibus meis corporaliter tacta quod tam de me quam de omnibus et singulis personis et fratribus dicti ordinis qui nunc sunt in Terraconensi provincia, excepta persona magistri Aragonie et Cathalonie, dicam de hiis que scio vel audivi dici aut credo veritatem puram, ita quod nichil falsitatis adiungam, et plenam, ita quod de veritate aliquid non omittam super omnibus et singulis de quibus me interrogabitis iuxta commissionem de inquirendo contra singulares personas et fratres dicti ordinis a Sede apostolica vobis factam et si forte in me vel in aliquo fratre predictorum aliqua esse scio vel audivi dici aut credo que sint contra fidem catholicam etiam non interrogatus illa dicam nullique fratri dicti ordinis seu alio cuicumque sine licentia vestra dictum seu depositionem meam revelabo donec ipsa sit inquisitio publicata. Sic me Deus adiuvet et hec sancta quatuor eius evangelia.»

Les respostes dels testimonis

1. Els tres castellans que van declarar a Medina del Campo el 27 d'abril de 1310:

— Domingo Pérez, prevere de Reicela, de la diòcesi d'Oviedo, va declarar que sobre l'acusació de la negació de Crist i els altres articles del qüestionari, no sabia ni creia que els templers dels regnes de Castella i Lleó haguessin comès aquests crims ni que hi tinguessin res a veure;²⁷ que, així mateix, el testimoni havia viscut durant setze anys amb els templers als seus convents i cases i que mai no havia vist res del que se'ls acusava, sinó que moltes vegades havia presenciat com adoraven amb gran reverència la creu, de dia i de nit, i escoltaven la recitació de les hores canòniques com a veritables cristians. Així mateix, confessava que els frares esmentats ajudaven els pobres i feien obres de bons cristians.

Sobre els articles relatius a l'omissió de les paraules de la consagració per part dels sacerdots templers, el testimoni declarà que creia que els preveres de l'orde recitaven les paraules del cànon de la missa de la mateixa manera que ho feien els altres sacerdots. I respecte d'això aportà la seva pròpia experiència ja que declarà que havia assistit a dues misses de capellans templers, concretament, de fra Juan, capellà de Jerez, i de fra Juan Barraco, els quals van recitar el *Tè igitur* a l'inici del cànon i a l'elavació de l'hòstia el verset *Hoc est corpus meum*. I confirmava la resposta adduint que ell, el testimoni, havia ajudat moltes vegades els sacerdots templers quan celebraven la missa.

Sobre l'honestat de vida dels templers aportà una altra experiència personal: declarà que havia confessat dos religiosos, fra Juan de Bordel, cavaller, i fra Rodrigo, sergent. Dels pecats que van manifestar, el declarant estava convençut que ambdós i els altres frares del Temple «eren veritables cristians».

La declaració d'aquest testimoni s'estenia també a manifestar el seu criteri sobre l'orde del Temple i el mestre provincial de Castella i Lleó. Sobre el primer punt declarà que «l'orde era honest i bo i immune dels crims de què l'acusaven». Quant a Rodrigo Yáñez, el mestre provincial, confessà que «era veritable cristià», i que el tenia en tan bon concepte i estava tan convençut de la seva vida virtuosa que «estava disposat a sofrir la prova del ferro calent ja que mai va ser ni culpats ni difamat dels crims de què se l'acusava».

— El testimoni següent, Martín Rodríguez, era prevere de l'església de Santa María de Sinfraga, de la diòcesi de Salamanca.²⁸ Es tractava d'un testimoni prou idoni atès que havia viscut durant trenta-cinc anys amb fra Gome Guerra, comanador d'Alcañices, i amb altres frares templers, de manera que durant tants

27. Josep Maria SANS I TRAVÉ, «L'inedito processo dei Templari in Castiglia (Medina del Campo, 27 aprile 1310)», a Francesco TOMMASI (cur.), *Acri 1291. La fine della presenza degli ordini militari in Terra Santa e i nuovi orientamenti nel XIV secolo*, p. 261-262.

28. Josep Maria SANS I TRAVÉ, «L'inedito processo dei Templari in Castiglia (Medina del Campo, 27 aprile 1310)», a Francesco TOMMASI (cur.), *Acri 1291. La fine della presenza degli ordini militari in Terra Santa e i nuovi orientamenti nel XIV secolo*, p. 262-263.

anys de convivència era de suposar que coneixia molt bé la vida conventual dels frares.

Interrogat sobre els primers articles relatius a la negació de Crist i a escopir damunt la creu, donà una resposta d'extrema contundència: «mai havia sentit, ni creia ni podia entendre que els templers haguessin comès aquests crims; que va sentir aquestes acusacions després que els frares de França haguessin estat detinguts pel rei». Afegí, a més, que durant els anys que va viure amb els frares «els va veure moltes vegades adorar la creu amb gran penitència, especialment els divendres, amb els peus descalços i de genolls».

En la defensa dels templers, aquest testimoni també aportà una vivència personal que palesava el bon capteniment dels frares respecte a la seva fe en els sacraments de l'Església i, més concretament, en l'eucaristia i la confessió. Respecte d'això manifestà que el declarant havia estat amb els frares de l'orde esmentat en moltes batalles contra els sarraïns i que en l'expugnació de la vila de Tarifa, on molts frares trobaren la mort, els quals abans confessà, tot rebent després amb molta reverència el cos de Crist.

En aquest mateix sentit, Martín Rodríguez declarà que molts d'aquests frares tenien tanta veneració per l'eucaristia que per la festa de Pasqua, quan havien de rebre la comunió, venien des de lluny, per un espai de més o manco deu passes, de genolls i amb gran devoció.

De manera que per tot el que sabia dels templers i per tot el que havia presenciado, el testimoni creia que «els templers del regne de Castella creien veritablement en el sagrament de l'altar i en els altres sacraments de l'Església».

Sobre la recitació dels capellans templers de les paraules del cànon relatives a la consagració, el testimoni declarà que havia assistit moltes vegades a celebracions de misses d'aquests frares i que sempre havia sentit dir les paraules que recitaven ell mateix i els altres sacerdots.

Interrogat sobre els articles referents a l'herètica pravitat continguts en la butlla papal, el testimoni respongué que «no en sabia res i que no creia ni havia sentit dir mai res de tals crims perpetrats pels templers fins que foren presos pel rei de França. Que ell creia que «els frares del regne de Castella són immunes dels dits crims i que són veritables cristians».

Com a fruit dels seus anys de convivència amb els templers, Martín Rodríguez va afirmar que era cert que quan es rebia un nou frare a l'orde només hi estaven presents els membres de l'orde, i que després de la recepció ja eren tinguts per professors.

Per a rebutjar l'acusació que es feia als templers que no podien abandonar l'orde, el testimoni també aportà una experiència personal: va manifestar que un templer anomenat Juan de Romay deixà l'orde i ingressà al dels framenors.

Quant al tema de les cordetes, Martín Rodríguez manifestà que, efectivament, els templers se cenyien unes cordetes al voltant de les camises, per bé

que, segons havia sentit dir, ho feien en honor de sant Bernat, que els ho havia recomanat, igualment que portar barba, per revelació de la Verge Maria.

Finalment, sobre el mestre provincial de Castella i Lleó, fra Rodrigo Yáñez, el testimoni, davant de la pregunta del tribunal de si el trobava infamat o culpable dels crims de què se l'acusava, va respondre que no i que creia, a més, que «el mestre Rodrigo Yáñez era veritable religiós i veritable catòlic, respectuós amb la fe i que servava el que manava l'Església Romana».

— El tercer testimoni que declarà en el procés dels templers castellans, dut a terme a Medina del Campo el 27 d'abril de 1310, fou Juan Yáñez.²⁹ Aquest declarant era prevere i el capellà particular del mestre provincial fra Rodrigo Yáñez. Era, per tant, també un testimoni especialment idoni ja que havia conviscut durant vint anys amb els templers, nou dels quals havia exercit de capellà del mestre esmentat. La seva declaració comença amb l'afirmació que estava convençut que ni el mestre provincial de Castella i Lleó, ni qualsevol altre frare d'aquests regnes haguessin comès cap dels crims que contenien els articles de la inquisició, sinó que els considerava a tots bons i veritables cristians. Justificava la seva afirmació amb les vivències personals que el testimoni havia tingut ja que afegí que «ell havia vist els frares com adoraven i veneraven la creu amb gran reverència, especialment el Divendres Sant, i fins i tot, molts d'ells amb gran efusió de llàgrimes». Quant al mestre, el testimoni declarà que havia estat present quan el Dijous Sant de cada any rentava els peus de tretze pobres, a cada un dels quals donava, a més, teixits de lli, calçat i menjar, tot en honor de Jesuscrist, que en un dia com aquell havia rentat els peus dels seus deixebles.

Quant a l'ortodòxia dels capellans de l'orde, declarà que havia assistit moltes vegades i havia ajudat fra Juan de Ledo, capellà templar, a la celebració de la missa i que l'havia escoltat quan recitava les paraules del cànon que comencen pel *Tè igitur*, així com les de la consagració del pa, *Hoc enim est corpus meum*, mentre elevava l'hòstia. Per a donar més força a la declaració hi afegí, fins i tot, un petit detall hilarant: manifestà que el fra Juan «algunes vegades recitava les paraules del cànon de la missa amb veu tanta que provocava el riure dels presents».

De la resta d'articles va confessar que no en sabia res, mentre que sobre l'orde del Temple va declarar que «creia que era bo i honest».

Finalment, interrogat sobre la persona del mestre provincial castellà, en el sentit de si era culpable o infamat dels crims que contenia la butlla papal, va declarar que «creia que el dit mestre era bon religiós i veritable catòlic i que tenia la fe que mana l'Església Romana». I interrogat sobre altres dignataris de l'orde als regnes de Castella i Lleó, com ara Lope Pérez, Gome Guerra i Gome Pérez, i altres frares, va respondre que opinava que tots ells eren veritables cristians i

29. Josep Maria SANS I TRAVÉ, «L'inedito processo dei Templari in Castiglia (Medina del Campo, 27 aprile 1310)», a Francesco TOMMASI (cur.), *Acri 1291. La fine della presenza degli ordini militari in Terra Santa e i nuovi orientamenti nel XIV secolo*, p. 263.

bons religiosos. La seva afirmació la contrastava, a més, amb les confessions que havia escoltat de molts frares templers que li confirmaven aquesta bona opinió que tenia de tots ells.

2. Els altres quatre testimonis castellans.

Es tracta de dos eclesiàstics i dos civils. Els dos primers foren:

— Juan Fernández, prevere i capellà de l'església de San Facundo, que pertanyia a l'orde del Temple i que havia servit durant vint o vint-i-un anys.³⁰ Va declarar que havia presenciat en aquest temps ingressos de nous membres, entre els quals el de l'actual mestre castellà fra Rodrigo Yáñez, així com, entre d'altres frares dels quals ignorava el nom, fra Lope Peláez.

Sobre el mode de recepció dels nous membres va confessar que en tal circumstància es tancaven les portes de la casa i es posava un frare com a guarda que no deixava entrar a ningú, ni el mateix declarant, ni tampoc cap altre seglar, de manera que hauria fet mal a qualsevol persona que hagués gosat penetrar-hi.

Quant als articles sobre si els templers creien en el sagrament de l'altar i si els sacerdots de l'orde deien en el cànon de la missa les paraules de la consagració, Juan Fernández va respondre simplement quant al primer tema que no ho sabia i el mateix va dir sobre el segon, tot i que ell havia vist molts frares sacerdots celebrar la missa. Per esvaïr qualsevol dubte sobre la seva persona, va declarar que ell naturalment les deia i que, d'altra banda, els frares esmentats mai no li ho havien prohibit.

El testimoni, preguntat sobre si els frares es confessaven amb ell com a capellà, va declarar que no i que, a més, no va veure mai que es confessessin. Amb tot, si alguna vegada els havia preguntat amb qui es confessaven li havien respost que ho feien amb un frare sacerdot de l'orde. Va afegir que havia sentit dir que quan professaven prometien que no abandonarien l'orde.

Sobre els temes dels ídols i les cordetes o cingols, Juan Fernández va declarar que no sabia res respecte dels ídols, dels caps o del gat, i que havia vist molts frares que efectivament portaven damunt la camisa una cordeta, però que ell en desconeixia el motiu.

Sobre la resta del contingut en els altres articles va confessar que no en sabia res. Hi afegí, però, que els frares no tenien por dels interdictes eclesiàstics decretats pels bisbes i que tampoc els complien, i que la mala fama dels templers va començar des que van sorgir els rumors contra seu.

— Domingo Román era porcioner de l'església de San Andrés de la vila de Medina del Campo.³¹ Va despatxar la declaració amb molta rapidesa: va dir

30. Fidel FITA I COLOMÉ, *Actas inéditas de siete concilios españoles celebrados desde el año 1282 hasta el de 1314*, p. 95-97.

31. Fidel FITA I COLOMÉ, *Actas inéditas de siete concilios españoles celebrados desde el año 1282 hasta el de 1314*, p. 97.

que sobre el contingut dels articles no en sabia res, tot i que hi va afegir que havia sentit a dir de persones de crèdit que els frares feien fer a la planta del peu de l'estrep en forma de creu en vituperi d'aquest signe del cristianisme. Domingo va ser preguntat també si tot el que hom deia dels templers creia que era veritat, a la qual cosa va respondre que havia sentit dir coses tan greus de boca de persones honestes i dignes de fe des que havia començat el rumor sobre l'heretgia dels frares que més aviat li semblaven verdaderes.

— Els altres dos testimonis restants eren laics. El primer a ser interrogat fou Juan Guillermo, que havia estat domèstic del mestre provincial de Castella Rodrigo Yáñez.³² Declarà que havia conviscut amb el dignatari esmentat abans i durant l'exercici del seu càrrec i que no va veure mai res en relació amb les acusacions contingudes en els articles. Va declarar, a més, que havia estat cambrer i cubiculari del dit mestre i que quan volia rebre algú a l'orde tant ell, el testimoni, com altres persones seglars els feien fora de la cambra o estança, que aleshores tancaven la porta amb clau i que no permetien la presència de cap seglar. Hi afegí, a més, que la cerimònia es feia absolutament en secret, motiu pel qual ignorava el mode de recepció.

Finalment, va declarar que havia vist que els frares portaven una corda de llana o de lli damunt la camisa.

— Rodrigo Rodríguez fou el darrer testimoni a ser interrogat.³³ En el moment de la declaració era domèstic de la casa del rei de Castella. Les aportacions que fa no són de primera mà, sinó que exposa fets i esdeveniments que ha sentit contar a altres persones o bé les garlaries que es deien a la cort del monarca. D'entrada, el testimoni va declarar que no en sabia res del contingut dels articles que li havien llegit i exposat. En canvi, aportà el que ell sabia dels templers i que no trobava prou honest. Manifestà que havia sentit dir que una vegada diversos frares menors van visitar el mestre de Castella a Villalpando o bé a Mayorga, que trobaren que llegia un llibre de petit format. Quan el mestre s'adonà de la presència dels religiosos perquè entraven a la casa, amb celeritat va tancar amb clau i pany el llibre que tenia a les mans en una arca petita, la qual va tancar en una altra arca de fusta també amb clau i pany, i les dues, així mateix, en una tercera de més gran, que també va tancar amb clau i pany.

Els religiosos, perplexos per tant de secretisme, preguntaren al mestre de quin llibre es tractava, ja que havia guardat amb tanta cura i conservava tan ben custodiat, pregunta a la qual respongué el mestre que si aquell llibre arribava a la mà de qualsevol altra persona se'n podien derivar greus perjudicis per a l'orde del Temple.

32. Fidel FITA I COLOMÉ, *Actas inéditas de siete concilios españoles celebrados desde el año 1282 hasta el de 1314*, p. 97. Sobre els mestres del Temple catellanolleonesos, vegeu Gonzalo MARTÍNEZ DIEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, Burgos, La Olmeda, SL, 1993, p. 61-67.

33. Fidel FITA I COLOMÉ, *Actas inéditas de siete concilios españoles celebrados desde el año 1282 hasta el de 1314*, p. 97-98.

Explicà també que havia sentit dir que una certa persona havia demanat a un comanador parent seu que el rebés a l'orde, i que tant la mare com els seus familiars li havien fet la mateixa petició, però que el comanador els va respondre que de cap manera el rebria, i que preguntat pels parents per què adoptava aquella actitud els va respondre que no volia que cap de la seva nissaga fos tan infeliç com ell dins l'orde del Temple.

Exposà, a més, que havia sentit de boca del cavaller Pedro Ortigo, oficial del rei de Castella, que un patge seu li havia explicat que un jove, el nom del qual ignorava, havia professat a l'orde del Temple i que després de la cerimònia d'ingrés el trobà descolorit i plorós; que li va preguntar la causa d'aquell estat i que li va respondre que era degut «a les coses greus que li havien estat imposades».

Hi afegí que molta gent de la cort explicava que el difunt rei Alfons de Castella desitjava saber «el secret del Temple» i va promoure l'ingrés a l'orde d'un jove de la seva cort, de manera que hi estigués només un any, temps que el monarca creia suficient per a conèixer el «secret», i que, passat aquest temps, en sortís i li expliqués els detalls al monarca. A instàncies d'aquest i d'altres nobles, el jove fou admès a l'orde. Passat l'any, però, el rei el cridà i li demanà, tal com havia jurat, que li manifestés el «secret» i li expliqués la manera d'ingrés a l'orde. El jove es negà inicialment a declarar aquests punts «de manera que preferia ser decapitat abans de revelar el secret». Després de moltes pressions del monarca, el religiós al final decidí parlar, pregant, però, al rei que el decapités després de declarar. El monarca va jurar que ho faria així. Aleshores el jove templer va manifestar que quan va ser rebut a l'orde fou obligat a negar Crist i a escopir damunt la creu; que els frares cometien el «vici sodomític» i «altres molts vicis indecents» i que mataben els que revelaven els seus «secrets». Preguntat el testimoni sobre quant de temps feia que havia sentit la narració que acabava d'exposar, respongué que feia més de dos anys que aquestes coses es contaven a la cort reial.

3. Els tres testimonis que declararen a Ourense.

Ja hem esmentat més amunt que les seves declaracions parcials les coneixem gràcies a l'obra de Murr.³⁴ Desconeixem quan prestaren declaració, tot i que se sap que fou davant el bisbe Joan de Lisboa, motiu pel qual cal suposar que l'interrogatori es degué dur a terme al cap de poc temps d'haver fet el de Medina de Campo.

— El primer interrogat, Alfonso Martín, era canonge d'Ourense.³⁵ Declarà que els frares capellans seguien bé el ritus de la consagració a la missa i que no sabia res més dels frares fins que no fou difosa públicament la seva infàmia.

34. Cristoph Gottlieb von MURR, *Über den Wahren Ursprung der Rosenkreuzer und des Freymaurerordens. Nebst einem Anhang zur Geschichte der Tempelherren*, p. 140-147.

35. Cristoph Gottlieb von MURR, *Über den Wahren Ursprung der Rosenkreuzer und des Freymaurerordens. Nebst einem Anhang zur Geschichte der Tempelherren*, p. 142-143.

— El segon testimoni, Pedro Lorenzo, prevere de la diòcesi d'Ourense, declarà que havia vist alguns frares de l'orde en determinats diumenges «empassar-se l'hòstia després de l'evangeli de sant Joan».³⁶

— El darrer a declarar fou Vicente Lorenzo, també prevere de la diòcesi d'Ourense.³⁷ Es referí a la recepció secreta dels nous membres i també hi afegí alguns aspectes relatius a la missa i a la comunió. Concretament, declarà que, alguns diumenges, el capellà, després de la lectura de l'evangeli de sant Joan, deia una oració damunt les hòsties que després el preceptor se n'empassava una i una altra cada dos frares. També va manifestar que després de l'himne de Glòria va veure diversos frares postrats a terra que, amb els ulls no abaixats, adoraven el cos de Crist. De la resta va dir que no en sabia res fins que els templers no foren difamats.

4. Els testimonis de Lleida.

Els testimonis de Lleida declararen davant la comissió presidida pel bisbe de Lleida, Ponç d'Aguilaniu, i en presència dels altres membres del tribunal, Pere de Sant Jordi, Joan Borgonyó i Berardo de Podio Bastone, entre l'11 i el 17 de març de 1310, primer al convent de predicadors de Lleida, després al de framenors i finalment al palau episcopal.

El divendres 27 de febrer de 1310, la comissió pontificia posà fi a la inquisició dels templers que es trobaven detinguts al castell de Bellver o a Gardeny.³⁸ Per completar la seva comesa el tribunal, després de deixar passar uns dies, l'11 del mes de març següent procedí a iniciar l'interrogatori dels testimonis aliens a l'orde, començant pels tres frares predicadors disposats a declarar. Amb aquesta finalitat, els membres de la comissió es presentaren a la data esmentada al convent de predicadors de la ciutat i prengueren declaració a tres frares d'aquesta comunitat: el prior fra Pere Olivó, el conventual fra Bernat de Ripoll i el lector fra Guillem d'Armentera.

— El prior dels predicadors no aportà tampoc cap vivència personal tinguda amb els templers sinó que confessà simplement referències de segona mà.³⁹ En aquest sentit, doncs, afirmà que havia sentit dir a Ferrer de Lillet, veguer del rei a Tarragona, que en el temps que els templers foren detinguts en aquestes terres i se'ls acusava que adoraven caps d'ídols, el veguer havia dit que havent conviscut durant un temps amb el seu oncle Ferrer de Lillet, arxiprest de Vallobar i frare capellà del Temple, va veure moltes vegades com aquest cenyia damunt la camisa un cingol al final del qual hi penjava un cap barbat, per la qual cosa el dit veguer creia que era veritat que els templers adoraven un cap. El tes-

36. Cristoph Gottlieb von MURR, *Über den Wahren Ursprung der Rosenkreuzer und des Freymaurerordens. Nebst einem Anhang zur Geschichte der Tempelherren*, p. 143.

37. Cristoph Gottlieb von MURR, *Über den Wahren Ursprung der Rosenkreuzer und des Freymaurerordens. Nebst einem Anhang zur Geschichte der Tempelherren*, p. 143-144.

38. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *La fi dels templers catalans*, p. 216-223.

39. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 124 A, f. 37r.

timoni hi afegí que ell creia que la gent parlava dels crims que s'imputaven als templers, que alguns opinaven que eren veritat i d'altres no. Altres coses relatives als templers declarà que no les sabia.

— El testimoni següent fou fra Bernat de Ripoll, frare de l'esmentat convent de predicadors.⁴⁰ Aquest aportà una experiència personal sobre els templers. Manifestà que una vegada estava a Montsó amb un altre frare del seu orde i pujaren al castell convent per a visitar fra Ramon d'Orcau, cavaller del Temple. Li preguntaren com es trobava i els contestà que molt malament, motiu pel qual els dos predicadors intentaren consolar-lo tot dient-li que no s'expressés d'aquella manera perquè estava en un orde que, si Déu ho volia, salvaria l'ànima i el cos. En canvi, la resposta que els donà fra Ramon d'Orcau fou aquesta: «En quin orde tan dolent estic que hi perdo el cos i l'ànima.»

— El darrer frare predicador a declarar fou fra Guillem d'Armentera, lector del convent de Lleida, el qual aportà una referència de tercers sobre els templers.⁴¹ Exposà que havia sentit dir a un notari que havent demanat a un templer el secret del Temple el frare només per aquesta pregunta quasi matà el fedatari. Simplement per aquest fet, el testimoni sospitava des d'aquell moment alguna cosa dolenta sobre el secret del Temple.

El dia següent, el 12 de març, el tribunal inquisitorial es traslladà al convent de framenors de la ciutat de Lleida per a procedir a interrogar tres religiosos d'aquesta comunitat: el guardià fra Pere de Puig, el conventual fra Pere Mir i el lector fra Guillem de Xesa.

— Els membres del tribunal preguntaren a fra Pere de Puig si creia que els frares del Temple negaven a Crist en la seva recepció a l'orde, si escopien damunt la creu, si creien en l'eucaristia i els altres sacraments, si es feien entre ells petons obscens, si cometien el pecat de sodomia, si adoraven ídols, a tot el qual va respondre que ell no ho sabia i que no creia que fessin aquestes coses.⁴² Si en negar aquests càrrecs fou contundent, no ho fou així quan referí tot seguit un episodi que va viure personalment. Una vegada, va contar fra Pere, els templers van celebrar un capítol a Montblanc, al convent de framenors, on van rebre un frare. Al cap de poc temps després de tancar el capítol, el declarant va anar al lloc on s'havia dut a terme la reunió, on trobà diversos framenors que deien que els templers havien posat un guarda damunt el sostre de l'estança on havien celebrat el capítol i que també havien posat una cortina a la porta per a evitar que ningú pogués espigar cap a l'interior per les escletxes de la porta, cosa que, no aleshores sinó després que s'hagués iniciat el procés contra aquests frares, no li va agradar. Amb tot, clogué la declaració manifestant que havia sentit moltes vegades confessions de molts templers i li semblaven bons cristians.

40. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 124 A, f. 37r.

41. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 124 A, f. 37r.

42. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 124 A, f. 37v.

— Fra Pere Mir, conventual de Lleida, declarà tot seguit a l'anterior testimoni.⁴³ Fra Pere fou preguntat si sabia alguna cosa en contra dels templers i específicament de la negació de Crist, d'escopir, trepitjar o orinar damunt la creu; respongué a tot negativament i que de les acusacions en va tenir coneixement després que s'hagués iniciat l'afer contra els templers. Hi afegí, però, que havia sentit dir a alguns framenors que una vegada els templers havien celebrat un capítol a Montblanc on van rebre un frare molt secretament, és a dir, posant un guarda damunt el sostre de la casa on s'havien reunit i tancant les finestres i les portes de manera que ningú no pogués veure o bé escoltar el que feien i deien, i que arran d'aquest fet hi havia molts framenors que murmuraven i pensaven malament dels templers. Hi afegí, a més, que havia sentit dir que, després del capítol, es va trobar sobre una catifa que havien utilitzat durant el capítol una petita quantitat de líquid, per la qual cosa es pensava que havien fet quelcom de dolent, sense especificar, però, a què es referia.

El testimoni continuà amb l'aportació d'una vivència personal. Exposà que una vegada que els templers celebraren capítol a Gardeny, on reberen fra Ramon d'Orcau, fou cridat perquè els fes un sermó. Fra Pere declarà que havia vist fra Ramon abans del seu ingrés i després; primer tenia un aspecte normal i la seva cara palesava un bon color; després fra Ramon tenia un aspecte pàl·lid i estupefacte, motiu pel qual molts sospitaren que alguna cosa dolenta s'havia dut a terme durant la seva recepció.

Tot i això, el testimoni acabava la declaració manifestant al tribunal que la seva opinió era que els frares del Temple havien estat difamats, fins i tot els bons i honestos.

— Dels sis testimonis religiosos que declararen a Lleida, només un framenor testificà completament a favor dels templers, fra Guillem de Xesa, lector del convent de framenors, el qual declarà que no sabia ni creia que en els frares del Temple hi hagués res que no fos bo.⁴⁴ Ho asseverava perquè havia confessat moltes vegades els esmentats frares i els havia trobat sempre fidels cristians i catòlics. Per consegüent creia que el seu estat era en general bo. Podia ser que entre ells n'hi hagués alguns de pecadors, com en qualsevol altre orde.

Al cap de cinc dies, el 17 de març de 1310, es tornà a reunir la comissió inquisitorial, aquesta vegada al palau del bisbe de Lleida, per a procedir a l'interrogatori dels altres tres testimonis disposats a declarar. Es tracta de tres eclesiàstics, Ramon de Carcassona, rector d'Aitona; Joan de Ripoll, rector de Santa Linya, i Domènec Çalena, sagristà de Santa Maria de Montsó.

— Ramon de Carcassona fou especialment contundent i dur en la seva declaració contrària i acusatòria contra els templers.⁴⁵ D'entrada, confessà que

43. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 124 A, f. 37v.

44. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 124 A, f. 38r.

45. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 124 A, f. 38r.

havia sentit dir abans que comencés l'afer dels templers que la gent ja sospitava d'aquest orde pel secret amb què es feien les recepcions dels nou membres i que, fins i tot, algunes persones pusil·lànimes malpensaven i sospitaven que en tals cerimònies els frares «es besaven a l'anus», es lliuraven a pràctiques homosexuals i cometien altres aberracions. Creia, així mateix, que els templers gaudien en general d'aquesta mala fama i que hi havia gent que creia que tot això que es deia era veritat, mentre que d'altres opinaven que era fals, tot i que, a parer seu, els primers eren molt més nombrosos, entre els quals ell s'inclouïa. Manifestà, a més, que creia que els templers que havien confessat els crims davant el papa deien la veritat i que alguns dels templers catalans eren culpables dels mateixos errors i d'altres no. Precisament, per aquest motiu, la gent pensava que només els que consentien en els errors i crims accedien als càrrecs dins l'orde, mentre que els que no ho feien no arribaven a tenir mai cap responsabilitat.

— El mateix dia i lloc declarà el segon testimoni, mestre Joan de Ripoll, rector de Santa Linya, de la diòcesi de Lleida.⁴⁶ Manifestà que la gent, fins i tot abans que comencés l'afer contra els templers, ja sospitava alguna cosa de dolent en la professió secreta dels dits frares. Les mateixes sospites tenia el testimoni, que havia conversat moltes vegades amb els templers. I hi afegí el que es deia: que els templers tenien capítol a Montsó en una cambra molt secreta i que posaven, quan en celebraven, guardes a la porta a fi que ningú no pogués accedir-hi. A més d'aquesta cambra on celebraven el capítol, n'hi havia una altra, molt més petita, on, segons es deia, feien alguns actes deshonestos.

— El testimoni següent, Domènec Çalena, era sagristà de Santa Maria de Montsó i canonge de Roda.⁴⁷ D'entrada, va manifestar que no sabia res dels templers que fos contrari a la fe catòlica. Amb tot, hi afegí que la gent, en general, fins i tot abans de la seva captura, sospitava arran de les recepcions secretes dels templers que feien alguna cosa dolenta, opinió de la qual participava el testimoni. En ser interrogat sobre els articles 83 i 84, exposà una vivència personal. Digué que una vegada fra Arnau de Torroella, de l'orde del Temple, va demanar al mestre provincial català fra Berenguer de Cardona, que restituís uns delmes o primícies al rector de l'església d'Ascó, que havien estat usurpats il·legalment per la família del mestre al rector. A la petició, el mestre va respondre, estant present el testimoni, que no podien restituir els drets esmentats perquè, com bé sabia fra Arnau, qualsevol bé adquirit, fos justament o injusta per a l'orde no el podien restituir sinó que tenien l'obligació de conservar-lo en l'estat que l'havien rebut. Acabà la declaració manifestant, però, que creia que es donava, en general, una infàmia contra els templers.

46. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 124 A, f. 38r.

47. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 124 A, f. 38v.

5. Els testimonis de Cervera.

Els testimonis que declararen a Cervera ho feren a la casa que hi tenia el bisbe de Vic davant la comissió diocesana presidida pel prelat, Berenguer de Saguàrdia, i integrada per Pere de Sant Jordi, Joan Borgonyó i Berardo de Podio Bastone. L'interrogatori es dugué a terme després de prendre declaració als tres templers que es trobaven detinguts al castell de Granyena, és a dir, fra Jaume d'Oluja, comanador de Granyena, que testificà el dilluns 25 de maig de 1310; fra Pere de Llobera, comanador de Selma, i fra Aparici Bonet, sergent, que declararen el dia següent, dimarts 26 de maig.⁴⁸ L'interrogatori dels dos testimonis aliens a l'orde s'efectuà el dimecres 27 de maig de 1310.

— Primer declarà Pere Bonet, prevere, que celebrava missa a la capella del castell de Granyena.⁴⁹ També semblava, per tant, un testimoni prou idoni pel contacte que devia tenir amb els frares. D'entrada, va declarar que ell no sabia res de cap frare que fos contrari a la fe catòlica. Aquest era, per tant, l'aspecte principal de la seva declaració, en què reconeixia la innocència dels templers.

Hi afegí, però, alguns elements que motivaven les seves sospites sobre l'ortodòxia i moralitat dels frares. Primer, que la gent s'admirava i parlava del «secret del Temple», abans i després que s'iniciés el procés contra els frares esmentats, de manera que no podia ser que no fessin alguna cosa dolenta. En aquest sentit va manifestar també que moltes vegades havia demanat a diversos frares que li revelessin el «secret del Temple», fins i tot a frares joves, i mai no ho havia aconseguit. Hi va afegir, d'altra banda, que en els anys que havia servit els frares, els havia administrat moltes vegades el sagrament de l'eucaristia.

— El segon testimoni fou Berenguer Claris, habitant de Cervera.⁵⁰ Aquest no aportà cap experiència personal sinó que referí experiències alienes ja que declarà que havia sentit dir que a Ascó, lloc de la diòcesi de Tortosa, fra Berenguer de Cardona, en un altre temps mestre del Temple a Catalunya, havia afirmat que les «riqueses del Temple eren grans i que durarien fins que durés el secret del Temple». Finalment, hi va afegir que sospitava i sempre havia sospitat alguna cosa dolenta del secret del Temple.

6. Els testimonis de Saragossa.

Completen les declaracions dels testimonis aliens a l'orde durant el procés dels templers de la península Ibèrica els sis que declararen a la ciutat de Saragossa els dies 17 de novembre i 10 de desembre de 1309, davant la comissió apostòlica presidida pel bisbe de la diòcesi i els altres membres de la comissió el prior Pere de Sant Jordi i el canonge Berardo de Poggio Batone.⁵¹

48. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *La fi dels templers catalans*, p. 230-231.

49. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 149, II part, f. 6r.

50. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 149, f. 6r.

51. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *La fi dels templers catalans*, p. 261-264.

Bartolomé Tarín fou interrogat a Saragossa, tal com s'ha dit, el 17 de novembre, mentre s'estava procedint a la inquisició contra els templers d'aquesta ciutat.⁵²

La resta foren interrogats el dimecres 10 de desembre de 1309, després que el tribunal hagués acabat l'interrogatori de fra Berenguer Topí, el darrer dels templers detinguts que van declarar a Saragossa, i abans de traslladar-se a Daroca per a continuar amb els altres templers empresonats en aquest lloc.⁵³

— Les declaracions de Bartolomé Tarín presenten un significat especial, no només per la personalitat del testimoni, sinó també pel contingut. Bartolomé era en el moment que fou interrogat pel tribunal *sobrejuntero* de Saragossa i abans havia desplegat una activitat important en la captura dels frares que s'havien fet forts en el sector més meridional d'Aragó.⁵⁴ En qualitat del càrrec que exercia, d'altra banda, degué també relacionar-se sovint amb els membres de l'orde del convent de Saragossa, motiu pel qual hom el pot considerar un testimoni especialment idoni. D'entrada, va manifestar que la gent criticava la manera secreta de les recepcions de nous membres, motiu pel qual hom creia que feien alguna cosa dolenta.⁵⁵ Després va presentar set fets sobre els templers que ell considerava si no acusadors com a mínim sospitosos d'una conducta incorrecta. El primer feia referència a un clergue, Sancho López de Boltaña, rector d'aquest lloc, que, havent estat armat cavaller per Ato de Foces, ingressà a l'orde del Temple. Després, però, en sortí, i Ato li preguntà la manera en què havia estat rebut a l'orde, però Sancho es negà a donar-li la resposta adient. El segon cas feia referència a un frare del convent d'Horta del qual s'explicava que per raó de la seva senectut repapiejava, però que quan se li preguntava pel secret del Temple i la manera en què eren rebuts els nous membres, es negava a revelar-ho. Explicà un altre cas que atenyia a un frare del qual es comentava que quan els frares del castell d'Horta van abandonar aquesta fortalesa per a potenciar la defensa de Castellot, es va amagar i, no se sap per quina causa, no hi anà. També exposà el cas d'un frare de la mateixa comunitat d'Horta, Guillem de Juneda, cavaller que en abandonar aquest castell va declarar que ell estava estalvi ja que portava unes cartes del penitenciari papal en les quals s'encomanava al guardià dels framenors de Lleida que li donés l'absolució després d'haver-lo escoltat en confessió. Hi afegia que la penitència que li havia donat el guardià fou que no tingués mai cap responsabilitat de governar una comanda.

A continuació Bartolomé Tarín exposà dos casos que havia viscut personalment: el primer havia passat a Castellot. A l'església de Sant Pere d'aquest lloc hi

52. Josep Maria SANS i TRAVÉ, *La fi dels templers catalans*, p. 201-207.

53. Josep Maria SANS i TRAVÉ, *La fi dels templers catalans*, p. 207-215.

54. Bartolomé Tarín havia ocupat el castell d'Horta a final de desembre del 1307 (Josep Maria SANS i TRAVÉ, *La fi dels templers catalans*, p. 66-67) i des del gener del 1308 Jaume II li havia encomanat les negociacions per al lliurament de Castellot així com el setge d'aquest castell (p. 117, 122-124). Així mateix, tenia sota la seva custòdia diversos frares detinguts en l'operació (p. 161, 171-172).

55. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 149, f. 57v-58r.

havia dues imatges de fusta policromada, cada una de les quals tenia un llibre a la mà, un estava en blanc mentre a l'altre hi havia escrit «facite fructus dignos penitentie». Quan començà la persecució dels frares, aquests s'emportaren les imatges cap al castell de Castellot juntament amb altres coses. El testimoni va poder veure aquestes dues imatges i va preguntar a un home del lloc quin significat tenien; aquest va respondre que les dues estàtues les havia fet fabricar un comanador o cambrer de Castellot en record de dos germans seus que havien mort. Va declarar, a més, que en el mur del castell d'Horta hi havia esculpit en pedra un cap humà que mirava cap a orient. No sabia, però, quin sentit i significat tenia tot això.

Bartolomé Tarín va declarar, a més, que havia sentit a dir que Martín Pérez de Ferreruella, mentre disputava un dia al castell de Castellot amb dos frares predicadors sobre l'ànima, estant-hi present el mestre aleshores de la província catalana, fra Berenguer de Cardona, després de llargues disputes entre aquests i altres que s'hi afegiren, el mestre els digué: «Disputeu massa sobre l'ànima: sapigueu que quan l'home es mor no resta ni l'ànima ni res.»

Acabà la declaració manifestant que ell ja no sabia res més sobre els templers, llevat que des que començà l'afer tenien fama de ser culpables del que es conté en els articles de l'interrogatori, per bé que creu que abans de ser capturats no eren difamats.

— El mateix dia 17 de novembre declarà Domingo Ibáñez de Azcón, prevere de la casa del rei a Saragossa o Aljafería.⁵⁶ També fou interrogat sobre tots i cadascun dels articles del qüestionari. La seva deposició fou, però, global ja que manifestà que ell havia estat present a la recepció de fra Domingo de Monzón, el qual fou rebut a Saragossa per fra Berenguer de Montornès, aleshores comanador d'aquesta casa, ja feia ben bé deu anys. Explicà tot seguit la manera en què fou rebut, és a dir, amb les portes de l'església tancades per raó d'interdicte eclesial, on celebrà la missa Bartomeu de Rada, aleshores vicari de Crivillén i prevere secular, mentre fra Domingo es desvestí darrere d'un altar els vestits que portava, llevat de la roba interior, i es vestí amb els vestits que porten els frares templers, llevat del mantell. A l'hora de la comunió, el celebrant, després d'haver assumit les dues parts del cos de Crist, donà la tercera al nou rebut, el qual combregà. Després de la missa el comanador li va imposar el mantell. No sabia, però, si el va besar. Tot seguit, van obrir la porta i van anar a menjar.

Finalment, el testimoni va explicar que Pere de Pontons —després serà cridat a declarar, probablement arran d'aquesta referència— havia sentit dir que el comanador actual d'aquest convent, poc abans que els frares fossin detinguts, afirmava que n'hi havia molts d'heretges a França, per bé que els estaven agafant. Acabà la declaració exposant que era fama en aquestes terres que quan un frare era rebut a l'orde els altres s'armaven.

56. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 149, f. 58r-58v.

Pel que fa a la resta, declarà que no en sabia res més per bé que no creia que hi hagués res de dolent en els frares del Temple.

Passades poc més de tres setmanes —temps en què la comissió inquisitorial continuà prenent declaració dels templers detinguts a Saragossa—, es tornaren a reunir els inquisidors, el dia 10 de desembre de 1309, en aquesta ciutat per a interrogar la resta de testimonis aliens a l'orde.

— El primer fou Sancho Pérez de Chiviente Gay, ciutadà de Saragossa.⁵⁷ La seva elecció com a testimoni anà determinada pel fet que havia conviscut molt de temps amb els templers, tant als convents d'Orient com als d'Occident. D'aquesta circumstància s'infereix que Sancho els coneixia molt bé. La seva resposta fou especialment contundent: ell no sabia de l'orde del Temple res que no fos bo.

Pedro de Moriello fou el segon testimoni que declarà.⁵⁸ Era un ciutadà de Saragossa, del qual desconeixem el motiu pel qual es presentà a declarar. En tot cas, manifestà que ell no sabia res de la recepció secreta dels templers. Hi afegí que feia uns cinc o sis anys que havia sentit dir que des de deu anys ençà els frares «abusaven entre ells». Quan li fou preguntat, però, a qui ho havia sentit, respongué simplement que no se'n recordava.

— La implicació de Bartolomé de Rada, prevere i vicari de l'església de Crivillén, el testimoni següent, degué anar determinada per la declaració de Domingo Ibáñez, que en féu esment.⁵⁹ Bartolomé afirmà que en els vuit anys que convisqueu amb els templers mai no havia presenciada una professió ni sabia res de les seves recepcions secretes ja que quan moltes vegades ho havia preguntat als frares aquests li responien que hi ingressés si ho volia saber. Hi afegí, a més, que hi havia gent que sospitava alguna cosa dolenta de les recepcions dels templers i que així també ho pensava ell.

Els comissaris li preguntaren específicament si creia que el mestre i diversos frares havien confessat la veritat respecte de la negació de Crist, d'escopir damunt la creu i d'altres coses il·lícites. El testimoni respongué afirmativament, ja que no era versemblant que haguessin confessat si no hagués estat veritat.

— Pedro de Pontons fou un altre ciutadà de Saragossa que va declarar en el procés.⁶⁰ Probablement, la seva presència també anà determinada per l'esment que en féu el testimoni Domingo Ibáñez de Azcon. En canvi, la seva resposta fou ben explícita: confessà que no sabia res de la recepció secreta dels templers en el seu orde.

57. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 149, f. 58v.

58. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 149, f. 58v.

59. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 149, f. 58v-59r.

60. Arxiu Capitular de Barcelona, ms. 149, f. 59r.

7. El testimoni de Tarragona.

A final de l'estiu del 1310, la comissió apostòlica encarregada de prendre declaració dels templers de la Tarraconense i també de la diòcesi de Mallorca, després d'haver complert la seva missió en aquest darrer lloc, s'adreçà a la ciutat de Tarragona per a interrogar quatre frares posats a la seva disposició en aquesta ciutat i un monjo de Santes Creus que anteriorment havia estat templer.⁶¹ A la comissió, integrada per l'arquebisbe de Tarragona, el bisbe de València, el prior de sant Jordi, el sagristà de Mallorca i Berardo de Poggio Bustoni, s'hi uní el bisbe de Barcelona ja que alguns dels frares enquestats pertanyien a aquesta diòcesi. Interrogaren els testimonis els dies 15 i 16 de setembre del mateix any.

— El dia 16 els inquisidors prengueren declaració d'un testimoni especial, fra Guillem de Llobera, monjo de Santes Creus. Havia estat, tal com hem avançat, frare sergent del Temple, on ingressà quan tenia trenta anys, feia uns divuit anys, i que abandonà amb l'autorització del mestre major per a professar a Santes Creus.⁶² Fou interrogat sobre tots i cadascun dels articles del qüestionari, igual que els altres testimonis templers, exposats en el seu idioma. Quant a ell mateix i els altres frares del Temple negà totes les acusacions i els errors de què eren incriminats. Pel que fa a la seva recepció a l'orde, declarà que fou rebut a la casa de Masdéu per fra Ramon de Saguàrdia i que hi foren presents fra Pere i fra Guillem Roig, sergents.

Conclusions

Un simple cop d'ull de les declaracions de testimonis aliens a l'orde permet les constatacions següents:

1. Que hi hagué un nombre més alt de testimonis a la província catalana de l'orde que a la castellanolleonesa. Mentre que a la primera es presentaren a declarar o declararen divuit testimonis, a la segona ho feren només deu.

2. A la província catalana també fou molt superior el nombre d'eclésiàstics que prestaren declaració. Mentre aquí assoliren el nombre de tretze, a la castellanolleonesa en foren només vuit. D'altra banda, també hi hagué més diversitat a la primera, ja que sis foren preveres seculars i set religiosos, és a dir, tres dominicans, tres franciscans i un cistercenc. Per contra, els castellanolleonesos foren un canonge, el capellà del mestre provincial, un capellà d'una església templera, i la resta, cinc, foren preveres seculars.

61. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *La fi dels templers catalans*, p. 232-234.

62. Arxiu Capítular de Barcelona, ms. 149, f. 66v-68r. Vegeu Josep Maria SANS I TRAVÉ, *La fi dels templers catalans*, p. 232.

3. A Castella només declararen dos laics, un domèstic del mestre provincial, i l'altre domèstic de la casa del monarca, mentre que a la província catalana en declararen cinc.

4. Els pares conciliars que s'hagueren de pronunciar en base de les inquisicions que s'havien fet als inculpats degueren fer cas relatiu a les declaracions d'aquests vint-i-vuit testimonis si tenim present que els concilis respectius en dictaren sentència absolutòria dels templers sotmesos a la seva decisió judicial.⁶³ A l'hora de prendre les respectives decisions, de ben segur que van pesar molt més les declaracions dels acusats que no les d'aquests testimonis, que presentaren sovint, en els casos d'acusacions, realitats esbiaixades, inversemblants a vegades, i d'altres, fruit de les xerrameques i confabulacions, que devien distar molt de la veritat més objectiva.

63. El concili d'Alcalá de Henares, del juliol del 1310, dictà sentència d'innocència dels templers de la província eclesiàstica de Toledo, mentre que el de Salamanca, de l'octubre del mateix any, la dictà per als frares de la província compostel·lana (Gonzalo MARTÍNEZ DIEZ, *Los templarios de la Corona de Castilla*, p. 238-244). Dels templers de la província eclesiàstica tarraconense en dictà la sentència absolutòria el concili que se celebrà a la capital metropolitana a final d'octubre i començament de novembre del 1310 (Josep Maria SANS I TRAVÉ, *La fi dels templers catalans*, p. 316-320).

